

Pozbawienie wolności cudzoziemców – nielegalnych imigrantów

*Wyciąg z Siódmego Sprawozdania Ogólnego,
opublikowany w 1997*

A. Uwagi wstępne

24. Delegacje Komitetu często spotykały się ze zjawiskiem pozbawienia wolności cudzoziemców na podstawie prawa administracyjnego (inaczej: osób pozbawionych wolności w związku z imigracją), tj. osób, którym odmówiono wjazdu na teren danego państwa; osób, które znalazły się na terytorium państwa nielegalnie i zostały zidentyfikowane przez władze; osób, którym skończyło się pozwolenie na pobyt w danym kraju; osób ubiegających się o azyl, których pozbawienie wolności zostało uznane za konieczne przez władze; itp.

W poniższych punktach opisano niektóre z głównych kwestii poruszanych przez Komitet w związku z takimi osobami. Komitet wyraża nadzieję, że w ten sposób przekaze władzom krajowym w sposób jasny swoje poglądy dotyczące traktowania osób pozbawionych wolności w związku z imigracją oraz – bardziej ogólnie – pobudzi dyskusję w związku z tym tematem. Komitet przywita z zadowoleniem komentarze odnoszące się do tej części Sprawozdania Ogólnego.

B. Warunki pozbawienia wolności

25. Delegacje wizytujące Komitetu spotkały się z pozbawieniem wolności w związku z imigracją w różnych warunkach, począwszy od pomieszczeń na posterunkach policji, poprzez zakłady karne, aż do specjalnych centrów dla imigrantów. Szczególnie w zakresie tranzytowych i „międzynarodowych” stref na lotniskach, precyzyjne określenie sytuacji prawnej osób, którym odmówiono wjazdu na teren kraju i umieszczono w takich strefach, jest przedmiotem kontrowersji. Niejednokrotnie Komitet spotykał się z argumentem, że takie osoby nie są „pozbawione wolności”, ponieważ mogą swobodnie opuścić strefę w każdej chwili, decydując się na dowolny przelot międzynarodowy.

Ze swojej strony Komitet zawsze twierdził, że pobyt w strefie tranzytowej lub „międzynarodowej” może – w zależności od sytuacji – równać się pozbawieniu wolności w znaczeniu art. 5 § 1 (f) Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, a w konsekwencji takie strefy wchodzą w zakres mandatu Komitetu. Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 25 czerwca 1996 r. w sprawie Amuur przeciwko Francji można uważać za dowód słuszności tego poglądu. We wspomnianej wyżej sprawie, która dotyczyła czterech osób ubiegających się o azyl, przetrzymywanych w strefie tranzytowej lotniska Paris-Orly przez dwadzieścia dni, Trybunał stwierdził, iż „sam fakt, że osoby ubiegające się o azyl mogą dobrowolnie opuścić kraj, w którym chcą się schronić, nie może wykluczyć ograniczenia ich wolności (...)”, po czym orzekł, że

„przetrzymywanie skarżących w strefie tranzytowej (...) było równoznaczne – w świetle nałożonych restrykcji – z pozbawieniem wolności”.

26. Często stwierdzano, że **warunki przetrzymywania imigrantów przy punktach wjazdu do kraju** nie są odpowiednie, zwłaszcza dla przedłużonego pobytu. W szczególności delegacje Komitetu kilkakrotnie spotkały się z wielodniowym przetrzymywaniem osób w prowizorycznych warunkach w holu lotniska. Jest rzeczą oczywistą, że takim osobom powinno się zapewnić właściwe środki do spania, umożliwić dostęp do bagażu oraz właściwie wyposażonego zaplecza sanitarnego z możliwością umycia się, a także umożliwić codzienny pobyt na świeżym powietrzu.

27. W niektórych krajach delegacje Komitetu stwierdzały, że osoby pozbawione wolności w związku z imigracją są zatrzymywane na **posterunkach policji** przez dłuższy okres (kilka tygodni a w niektórych przypadkach – miesiące) w warunkach niedostatecznych, bez żadnej formy aktywności, a niekiedy muszą dzielić cele z podejrzanymi w sprawach karnych. Tego rodzaju sytuacje nie mogą mieć miejsca.

Komitet zdaje sobie sprawę, że z natury rzeczy osoby pozbawione wolności w związku z imigracją mogą być zmuszone do spędzenia pewnego okresu czasu w zwykłych warunkach zatrzymania na posterunku policji. Jednakże warunki tam panujące są często – jeśli nie zawsze – nieodpowiednie dla dłuższych okresów pozbawienia wolności. Dlatego okres przetrzymywania imigrantów w takich warunkach powinien być ograniczony do niezbędnego minimum.

28. Niekiedy delegacje Komitetu stwierdzały obecność imigrantów **w zakładach karnych**. Nawet jeśli warunki pozbawienia wolności tych osób są tam właściwe – co też nie zawsze ma miejsce – Komitet uważa, że takie rozwiązanie jest zasadniczo ułomne. Zakład karny z definicji nie jest właściwym miejscem pobytu osoby, która nie jest ani skazana, ani podejrzana w procesie karnym.

Istotnie, w niektórych wyjątkowych przypadkach, może być wskazane umieszczenie danego imigranta w zakładzie karnym z racji rozpoznanej u niego skłonności do przemocy. Poza tym w przypadku osoby pozbawionej wolności w związku z imigracją, która potrzebuje leczenia szpitalnego, może okazać się niezbędne jej tymczasowe umieszczenie w zakładzie opieki zdrowotnej w systemie więziennictwa, jeśli nie można zapewnić innego bezpiecznego szpitala. Tym niemniej takie osoby powinny przebywać oddzielnie od osadzonych i tymczasowo aresztowanych.

29. Zdaniem Komitetu, gdy zachodzi konieczność dłuższego pozbawienia wolności na podstawie prawa o cudzoziemcach, powinno się umieszczać takie osoby **w ośrodkach specjalnie przeznaczonych do tego celu**, w których zapewnia się warunki materialne odpowiadające statusowi prawnemu osób tam przebywających, oraz zatrudnia odpowiednio wyszkolony personel. Komitet z zadowoleniem odnotowuje, że takie rozwiązanie jest coraz częściej stosowane przez Strony Konwencji.

Oczywiście, tego rodzaju ośrodki powinny zapewniać zakwaterowanie w odpowiednio wyposażonych i czystych pomieszczeniach, dostarczając wystarczającej przestrzeni życiowej przebywającym tam osobom. Poza tym należy zadbać o właściwe zaprojektowanie i urządzenie pomieszczeń, tak by w największym stopniu unikać skojarzenia ze środowiskiem więziennym. Odnośnie reżimu zajęć, powinno się uwzględniać ćwiczenia na świeżym powietrzu, dostęp do świetlicy z radiem/telewizorem oraz gazetami/magazynami, jak również inne właściwe środki służące rekreacji (np. gry planszowe, tenis stołowy). Im dłuższy okres pobytu w takich ośrodkach, tym bardziej rozwinięte powinny być programy zajęciowe dla imigrantów.

Zadania personelu w ośrodkach dla imigrantów są szczególnie uciążliwe. Po pierwsze, niewątpliwie pojawiają się trudności komunikacyjne spowodowane barierą językową. Po drugie, wielu osobom przebywającym w ośrodku trudno jest pogodzić się z faktem pozbawienia wolności, skoro nie są podejrzani o popełnienie przestępstwa. Po trzecie, występuje ryzyko napięć pomiędzy imigrantami z różnych narodowości lub grup językowych. Dlatego też Komitet kładzie nacisk na staranną rekrutację i właściwe przeszkolenie personelu nadzorczego w takich ośrodkach. Poza rozwiniętymi umiejętnościami w zakresie komunikacji interpersonalnej, personel w omawianych ośrodkach powinien być zaznajomiony z podłożem kulturowym przebywających tam imigrantów, a przynajmniej część personelu powinna posiadać odpowiednie kwalifikacje językowe. Poza tym personel powinien zostać przeszkolony odnośnie rozpoznawania możliwych symptomów reakcji stresowych (zarówno spowodowanych przeżytym szokiem, jak i powstałych na skutek zmian socjokulturowych) u osób przebywających w ośrodku, a także podejmowania stosownych działań.

C. Gwarancje w czasie pozbawienia wolności

30. Osoby pozbawione wolności w związku z imigracją – tak samo jak inne kategorie osób pozbawionych wolności – powinny być uprawnione od samego początku do poinformowania wybranej osoby o ich sytuacji oraz dostępu do adwokata i lekarza. Ponadto powinno się udzielić takim osobom wyraźnej informacji – niezwłocznie i w zrozumiałym dla nich języku – o wszystkich przysługujących im prawach oraz o zastosowanych wobec nich procedurach.

Komitet zauważył, że nie we wszystkich krajach spełnia się powyższe wymogi. W szczególności, delegacje wizytujące spotkały się wielokrotnie z sytuacją, w której osoby pozbawione wolności w związku z imigracją nie zostały w pełni poinformowane w zrozumiałym dla nich języku o ich sytuacji prawnej. W celu przezwyciężenia tych trudności, osoby pozbawione wolności w związku z imigracją powinno się na zasadzie reguły zapoznawać z dokumentem wyjaśniającym stosowaną wobec nich procedurę oraz przysługujące im prawa. Dokument tego rodzaju powinien być dostępny w językach najczęściej używanych przez osoby zainteresowane, a w razie konieczności należy skorzystać z usług tłumacza.

31. Prawo dostępu do adwokata powinno obowiązywać przez cały okres pozbawienia wolności i obejmować zarówno prawo do rozmowy z adwokatem na osobności, jak i prawo do obecności adwokata w czasie przesłuchań przeprowadzanych przez właściwe władze.

Wszystkie ośrodki dla imigrantów powinny zapewniać dostęp do opieki zdrowotnej. Należy zwrócić szczególną uwagę na stan fizyczny i psychologiczny osób ubiegających się o azyl, z których część mogła być torturowana lub w inny sposób źle traktowana w krajach pochodzenia. Prawo dostępu do lekarza powinno obejmować – jeśli wnioskuje o to zainteresowana osoba – prawo do zbadania przez wybranego lekarza; jednakże wówczas badany powinien liczyć się z koniecznością pokrycia kosztów takiego powtórnego badania.

Ogólnie rzecz biorąc, osoby pozbawione wolności w związku z imigracją powinny być uprawnione do utrzymywania kontaktów ze światem zewnętrznym w czasie przebywania w ośrodku, a w szczególności mieć dostęp do telefonu i możliwość odwiedzin krewnych oraz przedstawicieli stosownych organizacji.

D. Ryzyko złego traktowania po wydaleniu

32. Zakaz tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania obejmuje zakaz wysyłania osoby do kraju, w którym istnieją zasadne powody do przypuszczenia, że osoba ta poniesie ryzyko poddania torturom lub złemu traktowaniu. Poszanowanie tego zakazu przez Strony Konwencji znajduje się w spektrum znacznego zainteresowania Komitetu. Jaką dokładnie rolę powinien odgrywać Komitet w związku z tą kwestią?

33. Wszelkie skargi kierowane do Komitetu w Strasburgu przez osoby wysuwające zarzut, że zamierza się je odesłać do kraju, w którym grozi im ryzyko poddania torturom lub złemu traktowaniu, są niezwłocznie kierowane do Europejskiej Komisji Praw Człowieka¹. Komisja jest lepiej umocowana niż Komitet do badania takich skarg oraz – w razie potrzeby – podjęcia kroków prewencyjnych.

Jeśli imigrant (lub jakakolwiek inna osoba pozbawiona wolności) w czasie rozmowy przeprowadzanej w związku z wizytacją twierdzi, że zamierza się go wysłać do kraju, w którym zostanie narażony na ryzyko poddania torturom lub złemu traktowaniu, wizytująca delegacja Komitetu sprawdza, czy zarzut ten został zgłoszony właściwym władzom krajowym i czy właściwie się go rozpatruje. W zależności od sytuacji, delegacja może zwrócić się o informacje odnośnie sytuacji danego imigranta i/lub poinformować go o możliwości podniesienia sprawy przed Europejską Komisją Praw Człowieka (a także – w tym ostatnim przypadku – upewnić się, że jest on w stanie złożyć skargę do Komisji).

34. Zważywszy jednak na zapobiegawczą funkcję Komitetu, jest on bardziej skłonny do skupienia uwagi na tym, czy proces decyzyjny jako całość zapewnia właściwe gwarancje osobom wysyłanym do krajów, w których narażone są one na ryzyko poddania torturom lub złemu traktowaniu. W związku z tym Komitet będzie badał, czy stosowana procedura stwarza zainteresowanej osobie rzeczywistą możliwość zgłoszenia swojej sprawy, a także czy urzędnicy upoważnieni do zajmowania się sprawami imigracyjnymi zostali odpowiednio przeszkoleni oraz czy mają dostęp do obiektywnych i niezależnych informacji na temat sytuacji w zakresie przestrzegania praw człowieka w innych krajach. Ponadto, biorąc pod uwagę potencjalne znaczenie wchodzących w grę interesów, Komitet uważa, że decyzja o wydaleniu danej osoby z terytorium Państwa powinna być zaskarżalna do innego niezależnego organu, zanim zostanie wykonana.

E. Środki przymusu w kontekście procedury deportacji

35. Komitet musi podkreślić, że otrzymał niepokojące sygnały z kilku krajów dotyczące środków przymusu, które są stosowane w trakcie deportacji imigrantów. Sygnały te obejmowały w szczególności zarzuty pobicia, krępowania ciała, kneblowania i aplikowania środków uspokajających wbrew woli osoby deportowanej.

36. Komitet jest świadomy, że niekiedy wykonanie decyzji o deportacji wobec cudzoziemca zdeterminowanego do pozostania na terytorium danego Państwa stanowi trudne zadanie. Funkcjonariusze służb porządku publicznego mogą czasem być zmuszeni do użycia siły w celu przeprowadzenia deportacji. Jednakże użyta siła nie powinna przekraczać stopnia niezbędnego w danej sytuacji. W szczególności byłoby całkowicie nie do zaakceptowania, gdyby osoby poddawane deportacji były bite w celu zmuszenia do wejścia do pojazdu lub na pokład samolotu albo karane w ten sposób za niepodporządkowanie się takiemu poleceniu. Poza tym Komitet musi podkreślić, że kneblowanie jest praktyką wysoce niebezpieczną.

Komitet zwraca także uwagę, iż aplikowanie lekarstw osobom poddawanych deportacji musi wynikać z decyzji lekarza i być przeprowadzane w zgodzie z etyką medyczną.

---

¹ Od 1 listopada 1998 r.: „Europejskiego Trybunału Praw Człowieka”.